

001/1 ENNINGDALSELVA

Fylke: Østfold
Kommune: Halden

Nedbørfelt: 150 km² (i tillegg ligger vesentlige deler i Sverige)
Toppunkt: 242 moh.
Utløpspunkt: 0 moh.
Marin grense: 185 moh.
Kraftpotensial: -
SP-kategori: -
Økonomiklasse: -
Naturgeogr. region: 21a

Vassdraget har sine kilder i Boksjøene på grensen til Sverige. Herfra renner elva sørover 30 km gjennom Kornsjøene og Kynnefjell på svensk side og svinger siden vestover. Her faller den ca 90 m gjennom mange fosser og stryk ned til S. Bullaren. Elva svinger her nordover gjennom flere innsjøer og kommer inn i Norge igjen ved Holtet for så å renne gjennom Enningdalen og ende innerst i Iddefjorden.

Landskapet er småkupert skogsterreng i øvre deler, kulturlandskap med gårdsbebyggelse i Enningdalen.

Berggrunnen preges av tungt forvitrelige gneiser på norsk side, men innslag av bedre bergarter finnes. Vegetasjonen domineres av barblandingsskog med innslag av løvskog. Særlig i de nedre deler forekommer frodig løvskog langs elva.

De øvre deler på norsk side er ubebygde, men det drives skogsdrift og det går skogsbilveier inn i området ved Boksjøene. Kornsjøene kalkes for å motvirke forsurening. Enningdalen er bebygd og det drives jordbruk. Vei går langs deler av vassdraget i Enningdalen. Søndre Kornsjø er regulert med 2,75 m. Et lite kraftverk finnes ved Kynne på svensk side.

Naturfaglige verdier

Vassdraget er typisk for de sørøstligste områder av landet og omfatter både karrige barskogområder og mer frodige lavereliggende områder. Deler av vassdraget har i ulike sammenhenger vært vurdert i vernesammenheng. Områdene ved innsjøene Boksjøene ble foreslått vernet i begynnelsen av 70-årene og et mindre skogsreservat er vernet. Øst for Boksjøene forberedes opprettelsen av Tresticklans nasjonalpark på svensk side. På Kynnefjell ligger naturreservatet Bredmossan. Kynneelv/Enningdalselva er med i en plan over verneverdige nordiske vassdrag. Utløpsområdet er vurdert i utkast til verneplan for våtmarksområder i Østfold og funnet kvalifisert som våtmarksreservat. Forslaget ble imidlertid ikke fremmet i våtmarksplanen i påvente av en mer omfattende, samlet vurdering av vassdraget og landskapet. Det er fremmet forslag om landskapsvernområde i Enningdalen.

Haldenvassdraget som er et stort delvis utbygd vassdrag øst og nord for Enningdalsvassdraget ble vernet i Verneplan I. Dette vassdraget har en annen karakter og er naturfaglig mer berørt, men dekker trolig noe av de samme typeverdier.

Geofag

Fra riksgrensen til havet går elva delvis gjennom marine avsetninger hvor det finnes skjellsandbanker. Elva er vekslende med omgivelser av løsmasser og fjell, meandring, fosser, stryk og områder med sedimentasjon og erosjon, dype kulper og elvesjøer. På partier er elva grunn og bred. Munningsområdet er fysisk inntakt, noe som er enestående for større kystvassdrag i regionen. Dette betyr at de fysiske prosesser i estuaret (munningsområdet) med transport, sedimentering og oppbygging av masser forløper uforstyrret. Sedimenteringsbassenget ved elvas utløp er meget grunt.

Flere steder i nedbørfeltet er det israndavsetninger og endemøener som er vel utformet.

*Stor verneverdi ****

Botanikk

Områdene ved Boksjøene er preget av fattige barskoger med et betydelig innslag av næringsfattig myr. Ved Nordre Boksjø er det fredet et skogsreservat (Lundesneset). De største botaniske interesser knytter seg til Enningdalen og områdene ved utløpet. Her finnes svartorstrandskog, brede strandsumpbelter og strandenger. Vegetasjonen oppover langs elvas nedre deler er frodig. Det samme er vannvegetasjonen i Rødsvatn.

*Stor verneverdi ****

Landfauna

Boksjøområdet har en god bestand av fiskeørn som hekker på øyene i innsjøene. De nedre deler er betydelig rikere og flere sjeldne arter, bl.a. isfugl har tilhold langs elva. Nedre partier og særlig utløpsområdet er raste-, og furasjerings- og overvintringssted for fugl knyttet til våtmark. På grunn av åpne stryk kombinert med gode næringsforhold er elva en viktig overvintringslokalitet for fossefall. Ornitologisk rommer vassdraget alle regionens arter knyttet til rennende vann. Vassdraget har en reproduserende oterbestand, den eneste stabile i fylket. Beverkolonier finnes også.

*Stor verneverdi ****

Vannfauna

De øvre områdene har flere store sure, næringsfattige innsjøer. Faunaen er typisk for innsjøer i skogsområdene i regionen. I de nedre områder hvor elva renner over marine avsetninger er vannkvaliteten god. De grunne innsjøene gir høy vanntemperatur om sommeren. Det er her påvist mange arter ferskvannsorganismer, flere av disse er kun funnet i dette området. Generelt har insektfaunaen i vassdraget flere arter som betegnes som sydlige eller østlige i sin utbredelse. Flere arter har også sitt nordligste funnsted i Europa og flere av artene er sjeldne. I vassdraget er det påvist en god bestand av elveperlemusling. Dette er en indikatororganisme ømfintlig for miljøforstyrrelser. Arten har vært i sterk tilbakegang i Europa. Elveperlemuslingen i Enningdalen er eneste forekomst i fylket. Vassdraget er laks- og sjøørretførende. Denne laksestammen er en av Øst-Norges få opprinnelige laksestammer som er bevart. Elva er ellers fiskerik. I elva og i elveosen er det tilsammen påvist ca 20 fiskearter bl.a. mange karpefiskarter. Disse danner også hovednæringen for fiskeørnbestanden i den søndre delen av fylket.

*Meget stor verneverdi *****

Kulturminneverdier

I nedre del av vassdraget er det et interessant kulturlandskap. Her ligger Berby gård med gammel bebyggelse i et helhetlig miljø. Omkring gården er bratte bergkoller med flere gravrøyser fra bronsealderen. En kolle har fungert som bygdeborg i jernalderen. I dalsiden er det funnet steinalderboplasser, fra den gang havet sto høyere og Iddefjorden gikk inn i dalføret. Dette området hvor bosettingen kan følges langt tilbake i tid har spesiell verdi. Elva har vært viktig for tømmerfløting og har drevet sager og møllebruk tidligere. Her er verdifulle kulturminner etter det tradisjonelle lakse- og ålefisket som har foregått med faste fiskeinnretninger. Det viktige ålefisket er kjent tilbake til middelalderen.

*Stor verneverdi ****

Friluftsjinteresser

Det vakre kulturlandskapet i Enningdalen har stor opplevelsesverdi. Friluftslivet begunstiges først og fremst av de gode fiskemulighetene i de nedre deler både i elva og ved utløpet. Spesielt i den norske delen har fisket fått økt betydning de senere år. I 1987 ble det rapportert fangster i elva på ca 1,5 tonn.

Også på svensk side går det laks. Det drives et utstrakt kultiveringsarbeid i vassdraget med tanke på å bygge opp laksebestanden slik at gytelaksen naturlig vil vandre i tilstrekkelig mengde til gyteområdene.

Elgåfossen på riksgrensen ved Holtet har ca 20 m fritt fall og er største uregulerte foss i fylket. Fossen er et fint landskapselement.

Det er en betydelig kanotrafikk på elva og i indre del av Iddefjorden.

*Stor verneverdi ****

Kraftressurser

Et mindre, konsentrert fall i Enningdalselva, Mjølkerød foss kan nyttes til kraftproduksjon gjennom bygging av et småkraftverk. Uten regulering vil kraftverket kunne gi ca 3 GWh midlere årsproduksjon.